

Як суспільне явище «тіньова» економіка властива всім соціально-економічним системам і є неодмінним її атрибутом. У структурі тіньової економіки найчастіше виділяють 4 сегменти, а саме: 1) легальний «світлий» (legal economy), який користується недосконалістю чинного законодавства; 2) напівлегальний «темний» (dark economy), в якому суб'єкти узаконеної діяльності ухиляються від сплати податків; 3) неофіційний «сірий» (grey economy), до якого належать незареєстровані форми підприємництва; 4) підпільний «чорний» (black economy), пов'язаний з прямими порушеннями чинного законодавства [6, с. 2].

Обсяг тіньового сектору економіки України становить як мінімум 350 млрд. грн. на рік. Цей обсяг, за оцінками фіскальних органів, розподіляється так: 170 млрд. грн. становить зарплата в «конвертах», 100 млрд. – доходи власників активів – виведення безготівкових коштів у готівкову форму або на іновалютні рахунки в іноземних банках, 35 млрд. – неофіційні платежі, 45 млрд. грн. – основні кошти, матеріальні ресурси і послуги тіньового сектору. Такі оцінки тіньового сектору можуть виявитися значно заниженими. А останні оцінки Світового банку були ще менш оптимістичними – за підрахунками його експертів частка неформальної економіки в Україні становила близько 50%.

Основними причинами, що сприяють посиленню і зростанню тіньового сектору економіки на сучасному етапі, є високе податкове навантаження і його нерівномірний розподіл, корупція в державних органах, відсутність повноцінного ринкового середовища, непрозора приватизація, втручання владних структур у діяльність суб'єктів господарювання, неефективність захисту права власності. Все це призводить до ухилення від оподаткування, внаслідок чого утворюється тіньова економіка [6].

Прийнятий Податковий кодекс містить серйозні небезпеки для малого та середнього бізнесу в Україні, які стали явними у 2011 р.: спрощена система оподаткування у старому вигляді зберігалася недовго. Відбулися зміни; збережено можливості і податкові схеми виведення капіталів у офшорні зони; збережено основну причину мінімізації й тінізації зарплати – великий податковий тиск на фонд зарплати; не дотримано принципу рівності підходу до потреб, інтересів і прав великого, середнього та малого бізнесу; механізм відшкодування ПДВ, як і раніше, зберігає параметри, які не дають права на автоматичне відшкодування цього податку більшості підприємств; зроблено більш жорсткими і репресивними повноваження і форми діяльності державної податкової інспекції тощо.

Наслідки запровадження Податкового кодексу призвели до відходу в тіньовий сектор більше 30% малого бізнесу України через неможливість забезпечити виконання передбачених ним вимог [5, с. 107].

На тлі нового законодавства існують такі способи ухилення від сплати податків як основа тіньової економіки:

1. У бухгалтерському обліку відображення фінансової діяльності організацій відбувається частково. Угоди укладаються без документального оформлення, не оприбутковується грошова виручка в касу. Так, податківцями Харківської області на одному з підприємств встановлено, що 4 найманими працівниками підприємства з розрахункових рахунків товариства отримано кошти у сумі 31,8 млн. грн. на придбання товару та виплату заробітної плати. Проте документи, які б підтверджували використання зазначених коштів в господарській діяльності, для перевірки не надано і до каси підприємства не повернуто. Також спостерігається неподання документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою до бюджетів, податків, зборів. Неподання податкової декларації здебільшого є водночас і приховуванням об'єктів оподаткування [4, с. 114].

2. Необґрунтоване використання вилучення та знижки. Тобто, на витрати виробництва відносять витрати, які перевищують встановлений законом розмір, незаконне використання податкових пільг. Часто підприємство через недосвідченість бухгалтера здійснює за рахунок свого чистого прибутку витрати, які відповідно до встановленого порядку підлягають включенню у витрати, що враховуються при обчисленні прибутку, або підприємство не користується наданою пільгою, використовує підвищену ставку податку і так далі [9, с. 53].

3. Спотворення економічних показників, що призводить до зниження розміру податку. Наприклад, завищення ціни на сировину і матеріали, а також віднесення інших витрат на витрати виробництва.

4. Неправомірне віднесення на собівартість витрат.

5. Неправильні або взагалі не відображені курсові різниці при обліку валютних операцій.

6. Неправомірне списання збитків.

підприємства з ознаками фіктивності, інформацію про СГД та фізичних осіб, які проходили за кримінальними справами, щодо яких вступив у дію вирок суду, переліки осіб, які знаходяться у міждержавному розшуку з економічних, корупційних та посадових злочинів.

Аналізуючи вищенаведене, можна ще раз переконатися в тому, що не існує понять законного і легального ухилення від сплати податків. Будь-які дії підприємства, спрямовані на зменшення сплачуваних податків або ухилення від їх сплати, припускає недоотримання коштів до бюджету і призводить до настання фінансової, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Органи державної податкової служби спрямовують свої зусилля на виявлення та руйнування схем ухилень від оподаткування платниками податків з метою залучення додаткових коштів до бюджету, в тому числі ліквідації джерел походження «тіньових» коштів для виплати доходів громадянам без сплати податку з доходів фізичних осіб до бюджету [3, с. 370].

З початку року за результатами заслуховування керівників підприємств-боржників на засіданнях комісій при держадміністраціях з питань погашення заборгованості із заробітної плати, пенсій, стипендій та інших соціальних виплат, участь у роботі яких беруть представники податкових органів, погашено заборгованість із заробітної плати у сумі майже 415 млн. грн., до бюджету надійшло майже 70 млн. грн. податку на доходи фізичних осіб.

В рамках проведення заходів щодо детінізації доходів та відносин у сфері зайнятості населення спільно з органами місцевої влади проводиться робота щодо суб'єктів господарювання, які виплачують заробітну плату у незначних розмірах, менше або на рівні законодавчо встановленого мінімуму. За результатами проведеної роботи з початку року підвищили рівень виплати заробітної плати 71 тис. суб'єктів, до бюджету додатково надійшло 145 млн. грн. податку на доходи фізичних осіб.

Основні зусилля підрозділів Управління внутрішньої безпеки органів державної податкової служби зосереджено на проведенні попереджувально-профілактичної роботи з метою недопущення скоєння корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією, а також злочинів у сфері службової діяльності. Проведено близько 24,6 тис. заходів профілактичного характеру, у тому числі 16,6 тис. лекцій, виступів, брифінгів та індивідуальних бесід з працівниками органів державної податкової служби з питань дотримання вимог антикорупційного законодавства

Значну увагу працівники підрозділів внутрішньої безпеки приділяють роботі зі зверненнями фізичних та юридичних осіб щодо можливих неправомірних дій працівників органів державної податкової служби [2, с. 34].

Основними причинами, які гальмують процес виходу економіки України з тіні, є: системні вади податкової політики (чинна податкова система фактично зосереджена на максимальному залученні надходжень до бюджету, без урахування можливих негативних наслідків надмірного фіскального тиску); відсутність повноцінного ринкового середовища (уповільнення інституційних, структурних та економічних змін, недосконалість ринкових механізмів призводять до неузгодженості державної економічної політики з інтересами суб'єктів господарювання, які змушені самостійно розробляти неформальні механізми взаємної співпраці); високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців (корупція є одним із головних чинників, що впливає на розвиток України і залишається одним із найбільших перепон на шляху її інтеграції до світового співтовариства); нестабільність інвестиційного та підприємницького клімату (про це свідчить зниження індексу економічної свободи України у рейтингу, який складає американська неурядова організація «The Foundation»; недостатній захист інвесторів; нестабільне політичне середовище [8, с. 68].

Отже, можна зробити висновок про необхідність посилення протидії навмисному ухиленню від оподаткування та тінізації економіки в системі податкового адміністрування. Для цього пропонується таке: 1) постійно проводити масово-роз'яснювальну роботу із платниками податків для підвищення податкової культури в суспільстві. На державному рівні розробити і запровадити загальнонаціональну програму формування податкової культури; 2) створити інформаційну базу підприємств, організацій, закладів і громадян України, які ухиляються від сплати податків, для використання такої інформації органами реєстрування в разі вирішення питання про створення такими юридичними й фізичними особами нових суб'єктів підприємницької діяльності.

